

ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАПОБІГАННІ ВПЛИВУ НЕФОРМАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

У статті розглядається проблема впливу неформальних організацій на формування особистості школяра. Доводиться, що неформальні організації – це молодіжна субкультура, котра спонтанно утворюється групою людей, які вступають у регулярну взаємодію для досягнення певних цілей. Причиною вступу до такої групи є непорозуміння в сім'ї, виклик родині, неуспішність у навчанні, відчуження в шкільному колективі, небажання бути як всі. Засобами запобігання вступу до неформальних організацій є діяльність вчителя, котра спрямована на формування знань про субкультуру в процесі проведення бесід, виховних годин, фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів.

Ключові слова: формальні та неформальні організації, просоціальні, асоціальні, антисоціальні групи, бесіда, виховна година, "ідеальний педагог".

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства передбачає високі стандарти демократії, соціально орієнтованих прав і свобод людини. Необхідне створення такого соціокультурного середовища, яке забезпечувало б оптимальні можливості для самовираження та самоствердження особистості у формуванні здоров'я тіла і духу людини.

В Україні існує безліч молодіжних неформальних рухів, організацій та груп. Кожного дня все більше підлітків в усіх країнах світу стають неформалами. Тому сучасному педагогу необхідно знати про цю соціальну культурну нішу, розуміти її і бути готовим зіткнутися з її представниками у реальному житті.

На думку С. Омельченко, В. Пристинського, Т. Пристинської [5, 7] практика доводить, що реалізація різноманітних завдань фізичного виховання учнівської молоді повинна здійснюватися в діалектичній єдності базового програмного матеріалу з різноманітними формами позакласної та позашкільної роботи. Такий взаємозв'язок буде ефективним чинником в організації активного дозвілля дитини, сприятиме формуванню фізичної культури, культури здоров'я, відволікатиме підлітка від впливу антисоціальних неформальних організацій лише за умови поєднання педагогом різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів з просвітницькою і виховною діяльністю.

Проблема полягає в необхідності подальшого вивчення, з'ясування та конструктивного і ґрунтовного аналізу причин потрапляння підлітків до різних неформальних рухів, визначення сенсу освіти нових субкультур, впровадження педагогом новітніх соціальних і педагогічних технологій, спрямованих на формування в підлітків відчуття власної гідності, самоствердження і самопізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що організована група осіб – це існуюче соціальне середовище для самоствердження і самопізнання, це об'єктивна потреба людини в комунікаціях.

В залежності від цілей об'єднання виділяють два типи груп: формальні і неформальні. Формальні групи створюються для здійснення виробничої діяльності відповідно до обраної стратегії з волі керівників організації. Це організовані позашкільні колективи: спортивні товариства, клуби за інтересами, творчі гуртки тощо. Як вважає А. Козлова [2] неформальна організація – це молодіжні субкультури ("емо", "панки", "готи", "трансери", "металісти", "репери" тощо), спонтанно утворені групами людей, які вступають у регулярну взаємодію для досягнення певних цілей. У неформальних організаціях є неписані правила – норми, які служать еталонами поведінки.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу неформальних організацій на формування особистості підлітка та запровадження заходів, котрі б відволікали школярів від потрапляння до антисоціальних груп.

Результати дослідження. Найважливішими чинниками, котрі спонукають підлітків до вступу в неформальні групи є:

- непорозуміння в сім'ї, виклик родині;
- неуспішність навчання та відчуження у шкільному колективі;
- небажання бути як усі;
- бажання утвердитися, привернути до себе увагу;
- відсутність інтересу до прояву власних здібностей, цілі в житті;
- копіювання зразків культури інших країн і народів.

Багато з підлітків, хто прийшов в "неформали" – це ті, хто "не знав, як жити та діяти далі". Молодь завжди і скрізь прагне до спілкування з однолітками, біжить від душевної самотності і нерозуміння. Класифікація неформалів багатьма фахівцями оцінюється як складне явище, тому що процеси, що відбуваються в даному середовищі, динамічні, нестійкі і суперечливі.

За даними І. Пономарьова [4] за соціально-правовим критерієм неформальні групи поділяються на:

– *просоціальні* (позитивної спрямованості), котрі сприяють позитивної, соціальної активності молоді ("зелені", "пацифісти", клуби самодіяльної пісні, колекціонери, фонди молодіжних ініціатив, творчі асоціації, об'єднання воїнів запасу – "афганці", "чеченці", "українські батальйони" тощо);

– асоціальні (нейтрального типу), котрі створюються для проведення дозвілля ("панки", "металісти", "рокери", "роливики", "байкери", "скейтери", "геймери", "готи", "репери" тощо);

– антисоціальні (негативної спрямованості), такі як "гопники", "скінхеди", "фашікі", "чистильники", "любери" тощо.

Проміжне становище між асоціальними і антисоціальними неформальними об'єднаннями займають секти ("сатаністи", "кришнаїти", "індіаністи", "ісламісти" тощо).

За даними О. Раковського [6] у неформальних об'єднань є ряд ознак, якими вони відрізняються від інших самодіяльних організацій, а саме:

- неформальні колективи не мають офіційного статусу;
- у них недостатньо виражена внутрішня структура;
- більшість таких об'єднань має слабо виражені інтереси та внутрішні зв'язки;
- в них практично неможливо виділити лідера (хоча є певні виключення);
- такі групи не мають чіткої програми діяльності, а діють з ініціативи невеликої групи осіб;
- представляють альтернативу державним структурам та майже не піддаються впорядкованій класифікації.

Педагог, соціальний педагог, спортивний педагог (учитель фізичної культури, викладач фізичного виховання, тренер) повинні діяти так, щоб відволікати підлітків від впливу неформальних груп негативної спрямованості.

На наше переконання потрібно, щоб педагог володів знаннями про сучасні субкультури (знав що це таке, які вони бувають, навіщо діти та підлітки йдуть до них тощо). Юнацька субкультура має кілька постійних компонентів і специфічність, а саме: набір цінностей і норм поведінки, смаки й уподобання, форма одягу і зовнішнього вигляду. Потрібен індивідуальний підхід до кожного учасника групи і диференційований підхід до кожної такої групи. Педагог повинен вміти вислухати та зрозуміти, що відбувається в складному юнацькому світі та свідомості підлітка. З метою реалізації цього ми використовуємо анкетування за методиками І. Кона [3] "Я і мої батьки", "Я і мої друзі", "Я і моя спортивна команда" (авт. методика) [5, 7].

У бесідах з підлітками, котрі схильні до організації, або входження до антисоціальних груп ми наголошуємо, що члени неформальних груп втрачають свою індивідуальність. У бесідах ми пояснюємо тим, хто хоче "виділитися", що коли вони вступають в різні об'єднання, то суперечать самі собі, так як вони схожі один на одного і зовсім не виділяються, а тільки привертають до себе увагу. Ми отримали позитивну динаміку при формуванні відчуття самовираження особистості при проведенні виховних годин на тему: "Дозвольте познайомитися", коли в них приймають участь одночасно всі учні класу. Ми мали змогу почути думки підлітків і про поп-музику, і про спорт, і про здоров'я і здоровий спосіб життя, і послухати вірші, написані однокласниками, і почути пісню.

Цінними для вчителя є рекомендації на основі ідей педагогічної герменевтики (мистецтво тлумачення) І. Демакової, В. Пристинського, Т. Пристинської [1, 5, 7], які вважають, що зовнішній вигляд педагога має відповідати основним тенденціям моди, його манера дій повинна вселяти вихованцям довіру, почуття безпеки, відчуття порядності педагога, його компетентності, в тому числі в руховій сфері. Створення в групі позитивного емоційного клімату важливе для того, щоб школярі відчували себе комфортно.

Педагог повинен розуміти, що в підлітковому віці простежується стабілізація й визначеність основних якостей особистості, формуються риси характеру, спрямованість життєвої позиції особистості; розвивається сфера моральної свідомості, складаються відносно стійкі моральні погляди, оцінки, судження, цінності. Одним з надзвичайно важливих новоутворень підліткового віку є формування самосвідомості – образу "Я", самооцінки і рефлексії, в тому числі до власного здоров'я і потреби вести здоровий спосіб життя.

Підлітковий вік – це період відчайдушних спроб "пройти через все" або "спробувати все в житті". При цьому підліток починає з того, що "куштує" доросле життя. Саме в цьому віці багато дітей починають вживати алкоголь та наркотики, що призводить до психологічної залежності, потрапляють до антисоціальних груп.

Сфера фізкультурно-оздоровчої діяльності, котра є ефективним засобом рекреації, засобом виховання ціннісних орієнтацій особистості охоплює простір ідеального, матеріального, духовного і соціального світу підлітка. Оздоровча фізична культура повинна проявлятися як рівень загальної культури особистості в конкретній зміні її індивідуальних уявлень, відносин, свідомості, мислення, дій, вчинків, поведінки, організації життєдіяльності, що дозволяє здійснювати:

- формування практичних умінь і навичок для збереження, зміцнення, споживання, відновлення і передачі здоров'я, самовизначення в духовних цінностях фізичної культури;
- надбання досвіду творчого використання оздоровчого потенціалу фізичної культури для досягнення навчальних, професійних і життєвих пріоритетів.

Практична реалізація оздоровчого потенціалу фізичної культури повинна передбачати саморозвиток та формування самоствердження підлітка у веденні здорового способу життя в процесі вирішення наступних завдань:

- становлення індивідуальної "Я" концепції здоров'я;
- використання різноманітних засобів, методів і форм фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової діяльності;
- інтенсифікація пізнавальної активності у надбанні знань, умінь і навичок ведення здорового способу життя на засадах гуманістичної парадигми освіти і виховання.

Відомо, що оптимальне психофізичне навантаження в поєднанні з раціональним харчуванням і активною життєвою позицією визначають стан благополуччя і тривалість життя людини. У зв'язку з цим, виділяють основні функції оздоровчої фізичної культури:

- соціально-генетична – засвоєння соціально-історичного досвіду в сфері фізичної культури і спорту;
- творча – формування особистості у взаємозв'язку духовного і фізичного розвитку, як чинника активної життєдіяльності;
- рефлексивно-змістотворча – розвиток особистісної світоглядної доктрини сприйняття світу, цінностей фізичної культури, культури здоров'я;
- пізнавально-орієнтаційна – пізнання і відображення в свідомості психофізіологічної, духовно-моральної, соціальної діяльності особистості;
- перетворювальна – конструктивні зміни в поведінці і діяльності, навчальному процесі та соціальному житті, проведенні дозвілля;
- комунікативна – засіб неформального спілкування, залучення до просоціальних неформальних об'єднань і груп;
- індивідуалізації – формування власного стилю поведінки, як моди на здоровий спосіб життя.

Відтак, оздоровчі ефекти фізичної культури є своєрідним дидактичним і виховним інструментарієм найважливіших перетворень, які зміцнюють здоров'я людини та підвищують її життєздатність.

Висновки. Таким чином, на підставі викладеного слід зазначити, що педагог повинен зробити так, щоб підліток отримав досвід конструктивної взаємодії, розширив уявлення про способи і варіанти самовираження, щоб вихованцям надавалась можливість доводити свою обдарованість та унікальність. Отже, "ідеальним педагогом" для підлітка є той, хто здатний на емоційний відгук.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі вважаємо необхідність впровадження в діяльність педагога соціально-психологічних тренінгів, спрямованих на формування в підлітків відчуття цінностей здоров'я та потреби у веденні здорового способу життя з метою залучення їх до просоціальних та асоціальних неформальних груп, об'єднань рухової активності.

Використані джерела

1. Демакова И. Д. Приоритеты воспитательной деятельности педагога, обеспечивающие гуманизацию пространства детства / И. Д. Демакова // Психолого-педагогические и социальные проблемы гуманизации пространства детства : мат. II между. научно-практ. конф. (Москва, 10-11 окт. 2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.moosv.ru/pages.php?pageid=5618>. – Название с экрана. – Дата обращения 03. 09. 2014.
2. Козлова А. Неформал – хто він / Анастасія Козлова // Вісник. – 1998. – № 21. – С. 21-22.
3. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 103 с.
4. Пономарев И. Неформалы на Невском / Игорь Пономарев // Нева. – 2004. – № 3. – С. 15-24.
5. Пристинський В. М. Соціально-педагогічний тренінг у підготовці вчителя фізичної культури / В. М. Пристинський, Т. М. Пристинська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка [Текст]. – Вип. 112. – Т. 2; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – 324 с. – С. 230-233.
6. Раковский О. А. Социальные ориентиры молодежи : тенденции проблемы, перспективы / О. А. Раковский. – М. : Наука, 1993. – 35 с.
7. Соціалізація дітей і підлітків засобами освітньо-виховної оздоровчої роботи : навч.-метод. посібник / С. О. Омельченко, В. М. Пристинський. – Слов'янськ : вид-во ДВНЗ "ДДПУ", 2014. – 208 с., іл. – Бібліогр. в кінці розд.

Pristinskyy V., Heytenko V., Pristinaska T.

ACTIVITIES TEACHER OF PHYSICAL EDUCATION FOR THE PREVENTION INFLUENCE OF NON-FORMAL ORGANIZATIONS UPON AN ADOLESCENT PERSONALITY ADOLESCENCE

The article tackles the issue of non-formal organizations impact on the formation of the individuality of a student. The attempt has been made to prove the fact that non-formal organizations constitute youth subculture being spontaneously formed by a group of people who come into regular interaction to achieve certain goals. The reasons for admission to such a group are as follows: misunderstanding within the family, a challenge to the family, underachievement in education, alienation at school, unwillingness to be like everyone. It is the work of teachers that is meant to prevent the students' entering such organisations and building their knowledge of the subcultures during the interviews, educational classes, fitness and sports events.

Key words: formal and non-formal organizations, prosocial, asocial, anti-social groups, discussion, educational classes, "the perfect teacher".

Стаття надійшла до редакції 05.09.2014 р.